

Ylen suosittu *yksittäinen*

Kolmisen vuosikymmentä sitten Matti Sadeniemi tarkasteli ajankohtaiseksi havaitsemaansa kysymystä sanojen *yksityinen* ja *yksittäinen* merkityksistä Suomen Akatemian kielilautakuntaa varten laatimassaan alustuksessa »Yksityinen vai yksittäinen männynsiemen?» (julkaistu Virittäjässä 1955 s. 85—). Sadeniemi katsoi *yksittäisen* aiheettomasti tunkeneen sivuun *yksityistä* ja lyhyesti sanoen halusi rajoittaa *yksittäisen* käytön vain sellaisiin tapauksiin, joissa sen yhteys kantasanaan *yksittäin* 'yksi kerrallaan, yksi paikkaan' on selvä. Kielilautakunta yhtyi alustajan kantaan, ja senmukaisesti on Nyky-suomen sanakirjakin suhtautunut *yksityisen* ja *yksittäisen* työnjakoon, jossa kuitenkin on osaksi päällekkäisyyttä.

Kaksikymmentä vuotta myöhemmin kiinnitti Jouko Vesikansa Virittäjässä huomiota samaan kysymykseen (1975 s. 120—). Hänkään ei halunnut hyväksyä *yksittäisen* voittokulkua mutta tunsikin varmaan sen pysäyttämisen vaikeaksi. Vesikansa päätti näet kirjoitelmansa sanoin: »Ehkä vielä ei ole liian myöhäistä yrittää palauttaa *yksittäinen* oikeaan merkitystehtäväänsä.»

Tätä nykyä *yksittäinen* tuntuu olevan yhä yleisempi. Sen suosio on kasvanut siinä määrin, että on aihetta ottaa asia taas puheeksi. Ensinnä on kai kysyttävä, onko lainkaan mahdollista pysyttää vähän vanhempaa *yksityistä* ja nuorempaa nousukasta *yksittäistä* omilla kentillään,

kun alue joka tapauksessa on osaksi yhteistä. Mielestäni edelleen pitää yrittää, ellei mielitä yleensäkin kirjakielemme varhaisvaiheiden tasolle, jolla johdoksia suurpiirteisesti viljeltiin perin vaihtelevissa ja epämääräisissä merkityksissä. Tuoreimmassa kielenhuollon standarditeoksessa Terho Itkosen Kielioppaassa on niinkin ikään asetettu *yksittäisen* pursuilua torjumaan.

Kuinka sanoja *yksityinen* ja *yksittäinen* sitten pitäisi käyttää? Itkosen Kielioppaasta saanee helpoimmin yleiskuvan.

Yksittäisellä on huolitellussa kielessä vain yksi merkitys (kuten myös Nyky-suomen sanakirjan mukaan): yksittäin, yksitellen, harvakseltaan esiintyvä, hajanainen, harva, haja-: *pihalla kasvaa yksittäisiä koivuja; kuului yksittäisiä laukauksia; ripulia on todettu vain muutama yksittäinen tapaus.*

Yksityinen on paljon laajakäyttöisempi. Itkonen esittää merkitysryhmiä kolme: 1. yleisen, julkisen t. yhteisen vastakohtana: *y. alue, tilaisuus; y. omistusoikeus; yksityiset ja yleiset sairaalat; y. neuvonantaja.* 2. kukin, eri, erillinen: *yksityisen asukkaan rahoitusosuus; yksityisiä sanoja tuskin erotti; tällaisesta yksityisestä esimerkistä ei voi yleistää.* 3. = yksittäinen: *taivaalla oli vain joitakin yksityisiä pilviä.*

Itkonen on huomauttanut myös siitä, että 1. merkitys voi tapauksittain häiritä sanan käyttöä toisissa merkityksissä, jolloin on syytä valita tilalle jokin muu ilmaus, esim. »yksityisten kauppojen [selvemmin: *kunkin kaupan, eri kauppojen*]

määrät»; »kun yksityiset [selvemmin: *erilliset*] muistutukset eivät tehonneet — — ». Tapauksessa »rannalla on muutamia yksityisiä huviloita» voi *yksittäinen* olla selkeämpi sana.

Jouko Vesikansa arveli puheenvuorossaan 1975 monien tottuneidenkin kirjoittajien ruvenneen käsittämään, että *yksityinen* merkitsi vain 'privaattia' (= Itkosen 1. merkitys) ja että muulloin on aihetta korvata se *yksittäisellä*. Tätä nykyä tulee jo vastaan sellaisia *yksittäisen* esiintymiä, joista sopii epäillä muutamien pitävän *yksityistä* vanhentuneena 'privaatin' merkityksessä. Siltä näyttää ainakin seuraavanlaisten julkisuudesta poimittujen esimerkkien valossa:

1. »Mikä on yksittäisen kansalaisen asema byrokratian rattaissa?»

2. »Metsähallituksen pääjohtajana hänellä on lääniä kiertää metsiä ja yksittäisenä metsänomistajana hänellä on tilaisuus hoitaa myös yksityismetsiä.» Kas kun ei viimeistä sanaa ole vaihdettu »yksittäismetsiksi»!

3. »On kuitenkin olemassa uusi polvi, joka on huolissaan yksittäisestä ihmisestä.»

4. »Yksittäinen akavalainen haluaa enenevässä määrin vaikuttaa työhönsä ja työympäristöönsä. — — Tehostamalla paikallistoimintaa Akava haluaa lisätä yksittäisen akavalaisen vaikuttamisen mahdollisuuksia.» Kenties kirjoittaja on katsonut akavalaisensa siinä määrin valtiokoneiston osaksi, ettei ole tohtinut häntä yksityiseksi sanoa. Moinen katso-mus tuntuu epähuomaanilta.

5. »Yksittäisten ihmisten nostaminen jalustalle kansan kumärrettäväksi ja myös syljettäväksi on muotia muutenkin.»

6. (Opiskelijan pro gradu -tutkielmas-ta:) »Tekstit antavat tietoa vain yksittäisten ihmisten kielestä.»

Kaikissa tapauksissa *yksityinen* olisi kielenhuollon suositusten mukainen ja ilman muuta luontevampi vaihtoehto kuin *yksittäinen*. Joskus *yksittäisen* voi haitata jättää pois tai korvata ihan muul-

la sanalla:

7. »Helsinkiläinen Annamari Sarajas — — mainitsi joukon yksittäisiä kirjailijoita tutkimuskohteina.» *Yksittäinen* on aivan tarpeeton.

8. »Toisaalta joku yksittäinen tutkija on voinut viettää tutkimusassistenttina 60 tutkijankuukautta.» Tästäkin *yksittäinen* joutaisi hyvin pois, mutta jos tähdennystä kaivataan, niin tilalle sopisi *harva*.

9. »Jäljessä, hävitettyjä teitä pitkin tulevat suomalaiset apunaan se, minkä yksittäinen mies saattaa kuljettaa.» Sanomalehden kuvatekstiä, joka riitelee kuvan kanssa. Näkyvissä on näet aikamoinen polkupyörillä varustettu sotilasjoukko. *Yksittäinen* vain pöhöttää ilmaisua.

10. »Kysymys on pelkistetysti siitä, kuinka pitkälle presidentin nimittämä yksittäinen virkamies voi valvoa ja 'komentaa' eduskuntaa.» Tarkoitetaan oikeuskansleria. Ymmärrettävää on, ettei kirjoittaja ole halunnut rakentaa yhdistelmää »yksityinen virkamies». Ei sitäkään tosin vääräksi tarvitsisi leimata. Nyky-suomen sanakirjassa on mm. esimerkki: »Koko hallitusta ja etenkin eräitä sen yksityisiä jäseniä arvosteltiin ankarasti» (*yksityinen* II.1). Se on edelleen täysin käypää kieltä. Tarkasteltavassa tapauksessa *yksittäisen* saattaisi jättää pois tai korvata sanoilla *yksi ainoa*, jos halutaan tähdentää.

11. (Samasta pääkirjoituksesta:) »Oikeuskanslerin arvovallan mukaista tuskin on lähteä jahtaamaan yksittäisten kansanedustajien asuinolosuhteita.» Ajatuksen voisi ilmaista paremmin, kun vaihtaisi *yksittäisten* tilalle muodon *joidenkin*.

12. »Yksittäisen nuoren päätyminen siviilipalveluksen valintaan ei sekään ole järin suuri voitto maailmanrauhalle.» Sujuvaa suomea olisi esim.: Jonkun nuoren — — .

Tähänastisissa esimerkeissä on ollut puhe ihmisistä. Huomasimme, että *yksittäinen* on usein työntänyt tieltään *yksityisen* mutta pöyhistelee monesti myös paikalla, johon kävisi paremmin jokin aivan muu sana tai jossa ei tarvittaisi mitään.

Kielemme käytäntö

Seuraavaksi esittelen tapauksia, joissa *yksittäinen* määrittää muita kuin ihmistä tarkoittavia ilmauksia.

Omien suomen kielen opiskelijoideni kirjoitelmista olen monesti pannut merkille, että puhutaan esim. »yksittäisistä sanoista», vaikka tarkoitetaan tekstissä toisiin nivoutuvia sanoja, jommoisia sanat yleensä ovat. Täsmällisempää olisi tarkoittaa yksittäisellä sanalla vain yksittäin esiintyvää, esim. foneettista tutkimusta varten erillisenä äännettyä sanaa.

Julkisesta kielenkäytöstä tekemäni poiminnot lienevät jonkin verran yksipuolisia, kun ne näyttävät olevan enimmäkseen sellaisia, joissa *yksittäinen* on silkkää pullistelua ja olisi parhaiten korjattavissa poistolla:

13. »Tänä vuonna yksittäisiä paukku-pommeja on myyty jo 30 miljoonaa. 80 paukun sarja maksaa kolme markkaa.» Esimerkki osoittaa harvinaisen selvästi, miten *yksittäisen* yhteys kantasanaan voi katketa: kymmenien sarjoina myytäviä pikkuesineitä sanotaan yksittäisiksi. Yksittäin myynti ei taitaisi sentään kannattaa 3,75 pennin kappalehinnalla.

14. »Samantien [!] Matkailuliitosta tuli suurin yksittäinen osakkeenomistaja Rantaloma-yhtiöön.»

15. »Merkittävin yksittäinen tulevaisuuden ympäristöä vaurioittava muutos on trooppisten sademetsien alan jyrkkä väheneminen.»

16. »Suomalaiset esiintyivät yhteensä Egyptin-matkallaan yli 156 000 hengen yleisölle. Suurin yksittäinen yleisömäärä, noin 60 000 henkeä, oli Ismailian festivaalin päättäjäisissä, jotka pidettiin kaupungin stadionilla.» Tästä niin kuin kahdesta edellisestäkin esimerkistä *yksittäinen* joutaisi muutta mutkitta pois.

Kohennettavaa on seuraavissakin virkkeissä, joissa *yksittäinen* on yhdyssanan osana:

17. »Jokaisessa yksittäistapauksessa on kysyttävä mikä on syy ja mikä seuraus.» Hyvin pätesi sanoa esim.: Kussakin tapauksessa — — . Yleensä »yksittäistapaus-ta» sopivampi on *yksityistapaus* (vain tä-

mä sekä *yksinäistapaus* Nykysuomen sanakirjassa). Itkosen Kielioppaassa on myös esimerkki »yksittäistapauksissa [par. *joissakin tapauksissa, tapauksittain*] hinta on kohonnut kolminkertaiseksi».

18. »Yksittäispäätökset ratkaistaan ja valmistellaan pääosin johtokunnan jäsenistä kootuissa suppeammissa työryhmissä ja toimikunnissa sekä merkittävässä määrin myös yksittäisen toimintojohtajan pöydän äärellä.» Tärkeilevät »yksittäispäätökset» olisivat supistettavissa *päätöksiksi*; saman tien voisi toimintojohtajan määritteen vaihtaa *joku*-pronominiksi. (Virkkeen lopun saattaisi kyllä täsmen-tääkin, ja »toimintojohtajan» onnistuneisuutta sietää epäillä.)

Enää ei ole siis kyse pelkästään siitä, että *yksittäinen* on vallannut alaa *yksityiseltä*. *Yksittäisestä* on lisäksi tullut sellainen muotisana, jolla luullaan voitavan ylevöittää ilmaisua sielläkin, missä mitään sanaa ei tarvita. Ilmauksen liiallisesta suosiosta kielivät myös seuraavat esimerkkini, joihin tämän varoituksaarnan lopetan.

19. (Pesäpallojoukkueen johtajan puheenvuorosta:) »Pidin eilen jokaiselle pelaajalle yksittäisen palaverin ja nyt näytti siltä että pelimme alkaa aueta.» Mahtaisiko olla liian vanhanaikaista sanoa: Pidin eilen jokaiselle pelaajalle yksityisen t. kahdenkeskisen puhuttelun.

20. »Aulis Raitala sävelsi elämänsä aikana noin 20 mieskuorolaulua, 15 naiskuorolaulua ja kymmenen yksittäistä laulua.» Näyttää ilmeiseltä, että säveltäjän tuotantoon kuuluu kymmenen *yksinlaulua!*

PAAVO PULKKINEN